

A PERIOD OF TRANSITION

Christianisation was a long process that began even before the Viking Age. Over a couple of generations beginning around the year 1000, runestones depicting the Christian cross were erected. The runestone in Nolby is one of 14 remaining in Medelpad. The settlement chapel in Nolby suggests that kinsmanship remained strong after the switch in religion.

KVISSLE CHAPEL RUIN

The little chapel was built to serve the local farming community. The chapel was partly reconstructed in the 1920s and in 1995–1996. The most recent archaeological excavation uncovered Christian graves in the chapel and outside the southern wall. A 10th-century silver pendant was also found under the chancel. The pendant suggests that a Viking encampment is located beneath the Early Romanesque chapel.

TUNA PRÄSTBOL RECTORY

The name Tuna contains the word tun which means “fence”, or “enclosure”. The name Tuna is often associated with assembly sites and cult centres, and here it indicates the presence of an important settlement in the Iron Age. The Provincial Law of Hälsingland from the 1320s states that the church must have land for the priest to farm and to live on. Kvißle chapel determined the location of the rectory in Njurunda. A larger church was built at the ferry crossing Njurunda Bommen in the 13th century, but the rectory remained here. In 1958 all the remaining buildings were demolished.

NOLBY HÖGAR

For information and guided tours please contact:

E-mail: kulturmagasinet@sundsvall.se

Sundsvall.se/museum

Facebook.com/Sundsvallsmuseum

Phone: +4660-191800

WC available

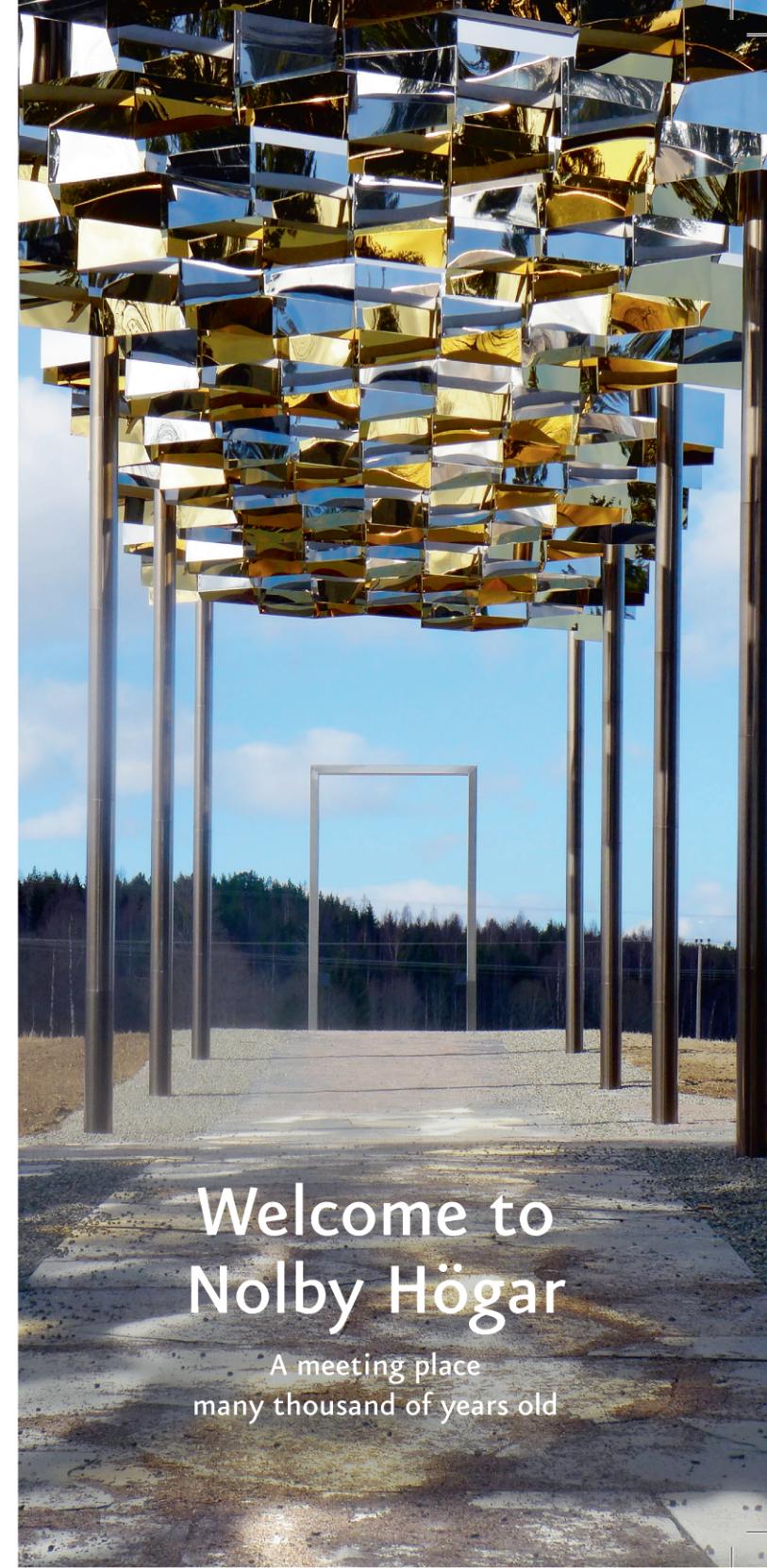
The visitorcenter is adapted for disabled

The Nolby högar exhibition is designed by architect Birgitta Larsson, landscape architect Bengt Schibbye and designer Björn Ed. The graphic design is made by Jonas Lindkvist and the texts are written by Margateta Bergvall.

 SUNDSVALLS MUSEUM

 **Sundsvalls
kommun**

Förlämnat med stöd av Länsstyrelsen Västernorrland, Kaltes tryckeri 2015
Foto: omslag Birgitta Larsson Grafisk design: Jonas Lindkvist Design AB
Kartor: Lantmäteriet, Geodatasamverkan och © Stadsbyggnadskontoret 2015

**Welcome to
Nolby Högar**

**A meeting place
many thousand of years old**

WELCOME TO NOLBY HÖGAR IN NJURUNDA, COUNTY OF MEDELPAD

This is where the Ljungan river meets the sea, and where people have come together for millennia. Nolbykullen is a landmark for travellers on land and at sea. The land is steadily rising out of the water, constantly changing living conditions.

Traces from previous generations are particularly clear here: burial mounds, house foundations, roads and a runestone bear witness to earlier lives. How did they live? What did they do here? Was this a centre of trade? A cult centre? An assembly site? Why are northern Sweden's largest burial mounds located here?

Take your time. Enjoy the landscape and the views. We want to tell you about the prehistoric remains, the monuments in the landscape and the latest archaeological finds.

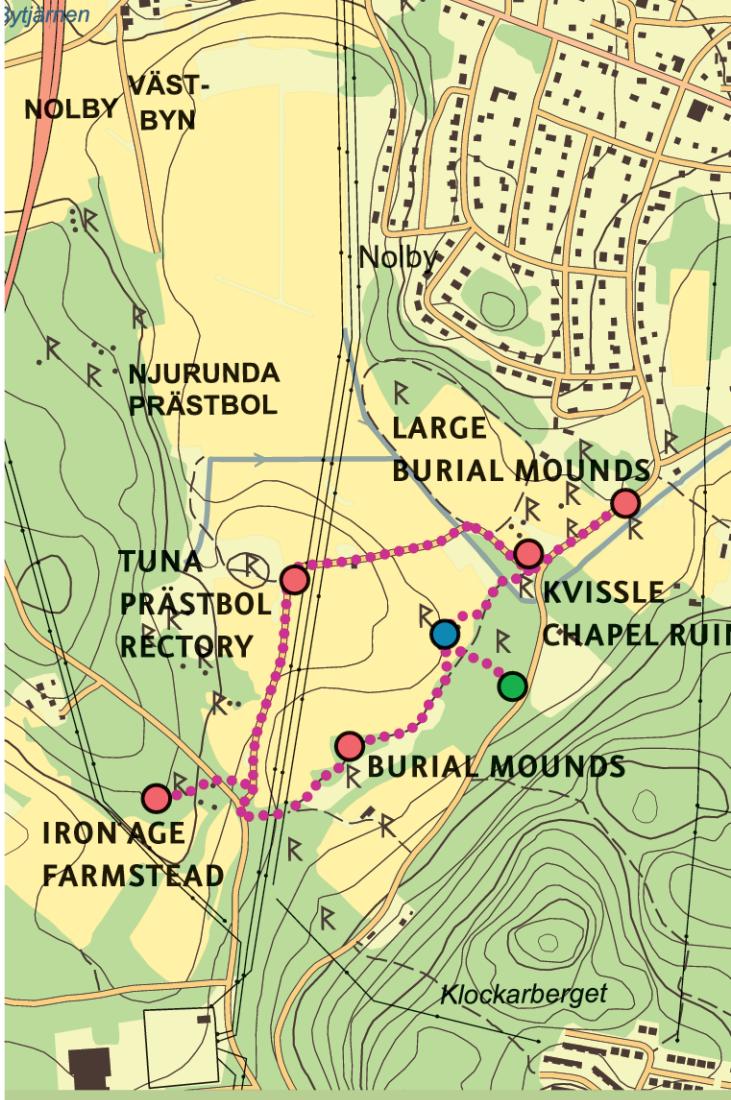
THE OLDEST REMAINS

When the glaciers melted, the land around here remained under the sea for almost 5,000 years. As the land rose, humans began to make use of it. The burial mounds in the Nolby area are from the Iron Age, 500 BC–1050 AD. There are also traces that could be older than that.

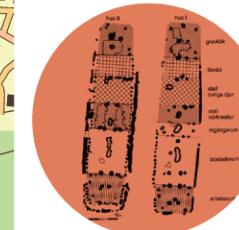

POWER AND PLENTY

The burial mounds in the area are unusual in their number and size. The mounds were built by rich families of high status. The location at the mouth of the river was good for trade. Iron and furs were shipped off to the Roman armies in Europe, but the fall of the Roman Empire in AD 476 affected trade with this part of northern Sweden.

FOLLOW THE PREHISTORIC PATH.
The stories help bring the landscape to life, enabling us to imagine the landscape of previous generations.

IRON AGE FARMSTEAD

The best location for a farmstead was on a sunny slope by a sheltered bay. In large three-aisled buildings the iron age people lived. The living space had a fireplace and beds fixed to the wall. The animal pens lined one of the short ends, and winter feed was also stored here. The building also housed a store for butter, cheese, meat and fish, together with a scullery. Near the house where the burial mounds. The dead and the living were never far apart on the farmstead.

LARGE BURIAL MOUNDS

When the large mounds were built, they stood on a promontory stretching out into the sea. The mounds marked the importance of the site and linked back to the time of the ancestors. The mounds were built between around AD 350 and AD 500. One of them are northern Sweden's largest burial mound by volume. The large burial mounds have never been investigated by archaeologists, but the mound east of the Gammelvägen road was dug out for backfill soil in 1881. This uncovered a bronze cauldron with burnt bones, a gold coin featuring the Eastern Roman Emperor Valens (AD 364–378) and a gold ring.

TRAVEL

The world came to Nolby in the form of stories, ideas and visitors. The chieftains of the major trading settlements looked out for each other. It is possible that some of them were women. In their well-equipped boats, the trading parties set off for distant lands. The Ljungan and Indalsälven rivers led west, to Jämtland and central Norway.

BRYTNINGSTID

Kristnandet var en lång process som påbörjades redan före vikingatiden. Under ett par generationer med början omkring år 1000 restes runstenar med det kristna korset. Gårdskapellet i Nolby tyder på att släktens ställning var fortsatt stark efter religionsskiftet. I området finns en av Medelpads 14 bevarade runstenar.

KVISSLE KAPELLRUIN

Det lilla kapellet i området har byggts som en gårdskyrka. Kapellet reconstruerades delvis på 1920-talet och 1995–1996. Vid den senaste arkeologiska undersökningen påträffades kristna gravar i kapellet och utanför den södra långväggen. Under koret hittades ett silverhänge från 900-talet. Hänget tyder på att ett vikingatida lager finns under den tidigromanska kyrkan.

PRÄSTGÅRDEN TUNA PRÄSTBOL

Namnet Tuna innehåller ordet tun med betydelsen "gärdesgård", eller "inhägnad". Tunanamnet är ofta förknippat med tingsplatser och kultplatser och betecknar här platsen för en stormannagård under järnåldern. I Hälsingelagen från 1320-talet stadgas att det ska höra mark till kyrkan för prästen att brukta och bo. Kvissle kapell bestämde platsen för prästbolet i Njurunda. Under 1200-talet byggdes en större kyrka vid färjestället i dagens Njurundabommen, men prästgården blev kvar i Nolby. 1958 revs alla byggnader som fanns kvar på platsen.

NOLBY HÖGAR

För information och bokning av guidning:

E-post: kulturmagasinet@sundsvall.se

Telefon: 060-19 18 00

sundsvall.se/museum

facebook.com/Sundsvallsmuseum.

Tillgänglighet: RWC finns.

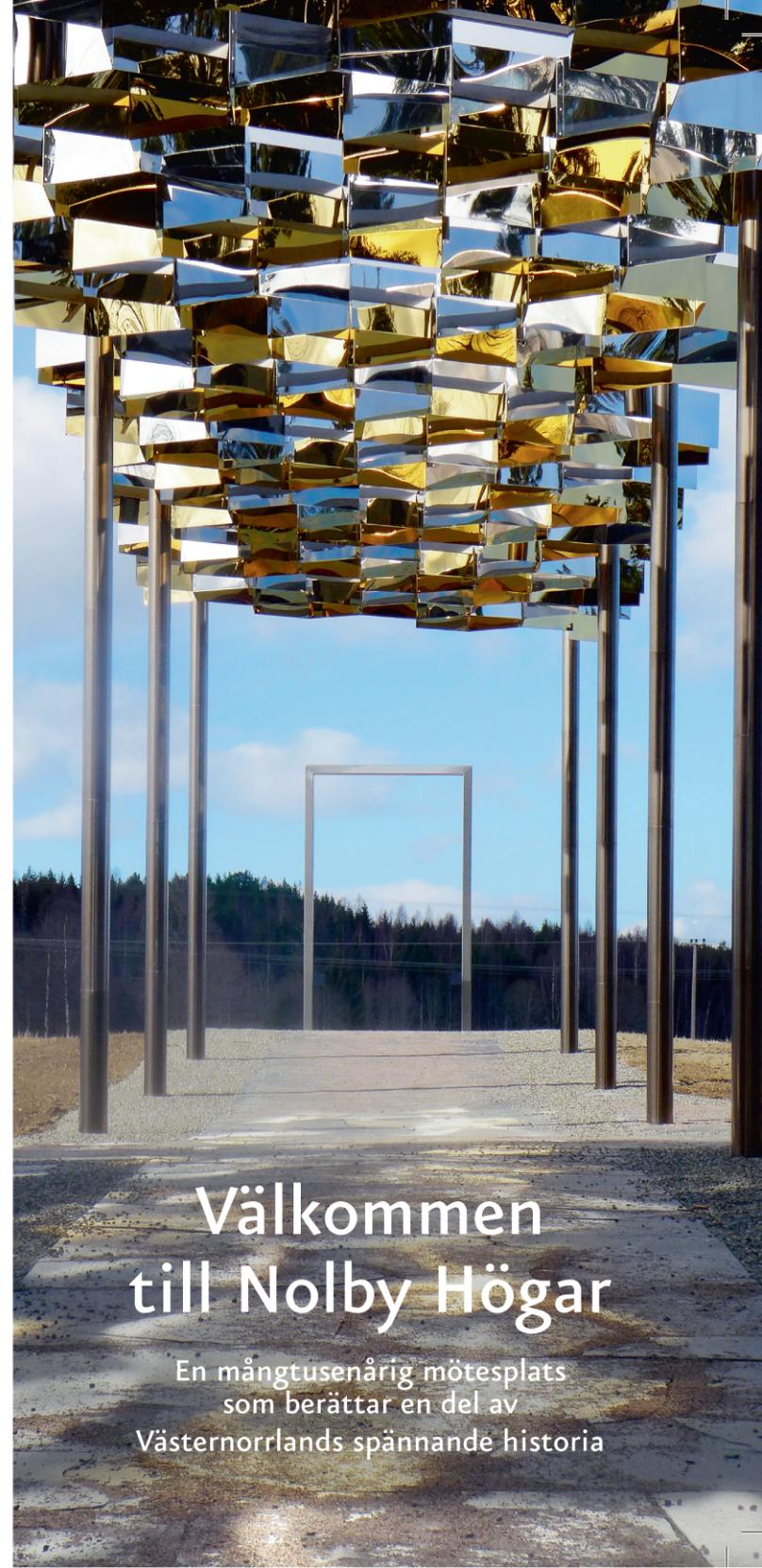
Informationsplatsen är anpassad för rörelsehindrade.

Utställningen vid Nolby högar har designats av arkitekt Birgitta Larsson, landskapsarkitekt Bengt Schibbye och formgivare Björn Ed. Den grafiska designen står Jonas Lindkvist för och Margareta Bergvall har skrivit texterna.

 SUNDSVALLS MUSEUM

Földern är tryckt med stöd av Länsstyrelsen Västernorrland. Kaltes tryckeri 2015
Foto: omslag Birgitta Larsson Grafisk design: Jonas Lindkvist Design AB
Kartor: Lantmäteriet, Geodatasamverkan och © Stadsbyggnadskontoret 2015

 **Sundsvalls
kommun**

**Välkommen
till Nolby Högar**

En mångtusenårig mötesplats
som berättar en del av
Västernorrlands spänande historia

VÄLKOMMEN TILL NOLBY HÖGAR I NJURUNDA, MEDELPAD.

Här möter Ljungan havet och här har människor mötts under årtusenden. Nolbykullen är ett riktmärke för resenärer på land och till sjöss. Landet höjer sig stadigt ur havet och livsbetingelserna förändras ständigt.

Vi lever i samma landskap som våra förfäder.

Spåren från tidigare generationer är särskilt tydliga här: gravhögar, husgrunder, vägar och en runsten vittnar om tidigare liv. Hur levde man då? Vad gjorde man just här? Varför finns Norrlands största gravhög här?

Ta dig tid och besök Nolby Högar. Njut av landskapet och utsikterna. Vi vill berätta om de forhistoriska spåren, monumenten i landskapet och om de senaste arkeologiska fynden.

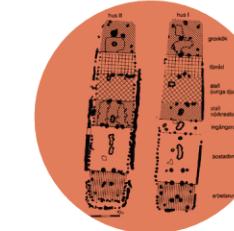
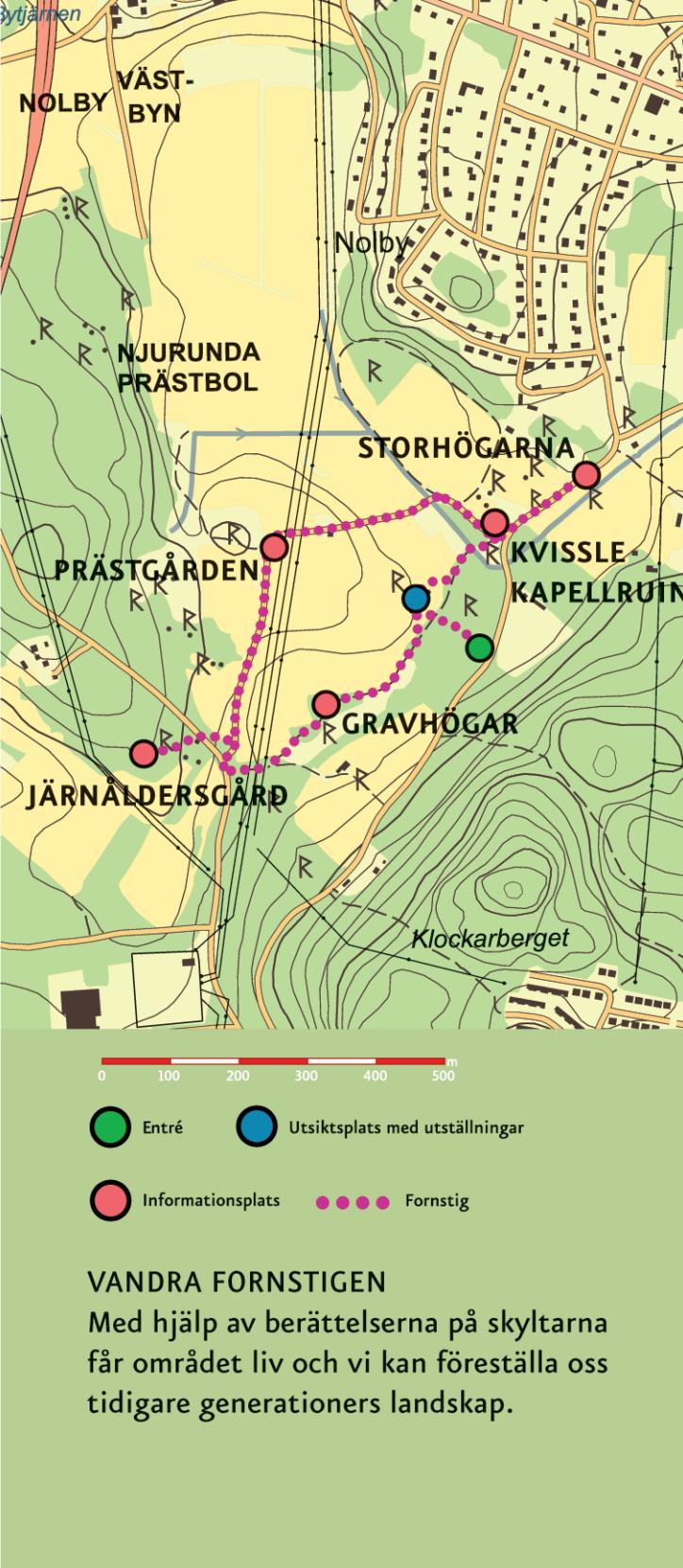
DE ÄLDSTA SPÅREN

När inlandsisen smält undan låg marken i Nolby under havsytan i nästan 5000 år. Landet höjde sig och människorna tog marken i anspråk. Gravhögarna i området är från järnåldern, som sträcker sig från 500 f kr till 1050 e kr. Det finns också spår som är äldre än så.

MAKT OCH ÖVERFLÖD

I området finns ovanligt många och stora gravhögar. Högarna byggdes av rika familjer med hög status. Läget vid älvmynningen var gynnsamt för handel. Järn och skinn fraktades till de romerska arméerna i Europa. När romarriket föll samman år 476 e kr påverkades handelsutbytet med Mellannorrland.

EN JÄRNÅLDERSGÅRD

I en solig sluttning vid en skyddad havsvik fanns bästa läget för en gård. I stora långhus levde människorna. I bostadsrummet fanns en eldstad och väggfasta bänkar. På ena kortsidan låg djurstallarna. Förråd för smör, ost, kött och fisk rymdes också i huset. I närheten låg gravhögarna. De döda och de levande samsades på gården.

STORHÖGARNA

När de stora gravhögarna byggdes låg de på en udde vid havet med en skärgård längre ut. De markerade platsens betydelse och länkade bakåt i tiden till förfäderna.

Högarna är byggda mellan ca 350–500 e kr. Här finns Norrlands volymmässigt största gravhög. De stora gravhögarna har aldrig undersöks av arkeologer, men i högen öster om den gamla vägen grävdes för fyllnadssjord år 1881. Då hittades en bronksittel med brända ben, ett guldmunt präglat av den östromerske kejsaren Valens (364–378 e kr) och en guldring.

RESORNA

Världen kom till Nolby i form av berättelser, idéer och besökare. Järnåldershövdingarna på de stora handelsgårdarna bevakade varandra. Kanske var några av dem kvinnor. Med hövdingarnas välutrustade båtar gick handelsfärderna till fjärran länder. Ljungan och Indalsälven ledde västerut, till Jämtland och Tröndelag i Norge.